

Bondereisningen – «den store skrekken»

Tekst/illustrasjoner:

Anne Schjelderup/Clipart.com

Filosofiske spørsmål:

Anne Schjelderup og Øyvind Olsholt

Sist oppdatert: 15. november 2003

Det har vært mange bondeopprør i Europa, men få har fått så store politiske og samfunnsmessige konsekvenser som «den store skrekken». Kanskje er det helt tilfeldig at dette bondeopprøret oppstod i Frankrike nettopp under revolusjonen. Men en ting er sikkert; ikke noe bondeopprør har fått så umiddelbare og dramatiske politiske konsekvenser.

Den økende fattigdommen blant bøndene hadde ført til mange bondeopprør i Europa på 1700-tallet. Også i Frankrike var stemningen blant mange bønder på bristepunktet, etter flere år med sviktende avlinger. Misnøyen rettet seg først og fremst mot lensherrene og den privilegerte adel som helhet.

Redsel for røvere

Da det plutselig, på fire forskjellige steder i landet, oppstod rykter om røverbander som herjet landet, plyndret gårder og brente landsbyer, brøt det ut opprør blant bøndene. De bevæpnet seg med det de hadde av økser, høygafler og kniver for å forsvare seg mot røverne.

Mange bønder mente det var adelen som hadde utstyrt røverne med våpen, og da det ikke kom noen røvere, vendte de seg mot lensherrene og godseierne og stormet deres borger og slott. Lensherrene flyktet, ofte hals over hode, mange steder ble slottsarkivene brent, og enkelte steder ble også mange mennesker drept og skadet.

Ny giv for nasjonalforsamlingen

Samtidig hadde forhandlingene i nasjonalforsamlingen stått mer eller mindre fullstendig i stampe siden forsamlingen ble opprettet. Adelen og borgerskapets interesser var alt for forskjellige til at det var noe egentlig grunnlag for forhandlinger. «Den store skrekken» fikk imidlertid fart på forhandlingene.

Nasjonalforsamlingen visste at det bare var to måter å stoppe bondereisningen på, enten ved militær makt (ved å sende soldater for å slå ned opprøret) eller ved politiske innrømmelser. Sendte man militæret mot bøndene, kunne imidlertid kongen og regjeringen rette de samme militære styrkene mot nasjonalforsamlingen og dermed stanse revolusjonen. Nasjonalforsamlingen kunne jo ikke være sikre på at alle innen det militære støttet revolusjonen. Det var derfor altfor farlig å sende militære styrker mot bøndene.

Politiske innrømmelser (dvs. løfter om bedre levevilkår) ble derfor sett som det eneste reelle alternativ. Dette åpnet veien for de gjennomgripende samfunnsforandringene som borgerskapet kjempet for. Inntil da hadde ikke adelen vært villige til å gå med på noen forandringer som ville rokke ved deres privilegier. Nå, som de hadde grunn til å frykte både for gods og liv, ble de plutselig imøtekommende.

Revolusjonens pinsenatt

Illustrasjon 1 Marie Antoinette

Mange adelsmenn var også inspirert av opplysningstankene og hadde hatt et ønske om å komme tredjestanden (dvs. de som ikke var adelsmenn eller prester) i møte. Men ingen hadde våget å være den første til åpent å stå frem med dette. Når nå en ung adelsmann, som reaksjon på nyheten om «den store skrekken», reiste seg og foreslo å komme bøndene i møte, avstedkom dette et skred velvillighet i forsamlingen.

Inspirert av opplysningstidens idealer reiste den ene etter den andre av representantene seg og foreslo den ene reformen mer radikal enn den andre. Natten mellom 4. og 5. august kalles «revolusjonens pinsenatt». I løpet av denne ene natten ble stendersamfunnet avviklet og med dette samtlige føydalrettigheter, deriblant skatteprivilegiene, avskaffet.

Da den nye konstitusjonen ble presentert for kongen dagen etter, nektet han imidlertid å skrive under. Kongen var på den tiden under sterk innflytelse av hoffet, som bestod av såkalt høyadel, de rikeste og mektigste adelsfamiliene, og ikke minst av sin hustru Marie Antoinette. Derfor kalte han inn militære styrker for å forberede et statskupp.

Ideer til filosofiske samtaler

1. Dårlige avlinger, sult og frykt for røvere førte til at bøndene gikk til opprør mot lensherrene. Men var det lensherrenes skyld at det kom røvere og at avlingene ble dårlige? Hvis ikke, var det da riktig av bøndene å angripe lensherrene? Kan det noen ganger være på sin plass å «rette baker for smed»? Hvem er i så fall «smeden/smedene» i dette tilfellet? Kan man noen ganger bli så sint og redd at man bare må la det gå ut over noen, uansett om de er skyldige eller ikke? Kan slik adferd noen ganger være riktig, andre ganger være feil? Er det verre å utnytte noen som har det vanskelig enn noen som har det bra? Er vi bedre rustet mot dårlig behandling når vi har det bra enn når vi har det dårlig?

2. Frem til «den store skrekken» hadde forhandlingene i nasjonalforsamlingen stått i stampe fordi adelen ikke ville gi avkall på noen av sine privilegier og rettigheter. Men når de nå fryktet for sitt liv og sin eiendom, var det plutselig ikke måte på hva de var villige til å ofre for fellesskapet.

Tror dere frykten for liv og eiendom gjorde adelen mer «altruistiske» (dvs. innstilt på gjøre godt for andre mennesker uten å få noe igjen for det)? Eller tror dere at adelen handlet i ren egeninteresse her? Kan frykten ha gjort at de følte seg avhengige av fellesskapet, og derved var villige til å gi mer for det? Kan frykt gjøre oss mer generøse? Når tror dere behovet for å være del av et fellesskap er størst; når vi føler oss svake eller når vi føler oss sterke?

3. Mange adelsmenn hadde lenge ønsket å foreslå endringer til det beste for fellesskapet, men ingen turte å være den første. Hvorfor tror dere at det ble så mye lettere etter at en ung adelsmann hadde tatt det første initiativet? Hvorfor er det så vanskelig å være den første til å si noe som de andre kan være uenige i? Hva er det som likevel får noen til å bli den første? Kan noe av det følgende være grunner til å bli den første:

- særlig godt utviklet mot?
- fryktløshet og dumdristighet?
- respektløshet for andres meninger?
- manglende evne til å ta hensyn til andre?
- spesiell trang til å vise seg frem?
- evne til alltid å si sannheten?
- ansvarsfølelse overfor det man oppfatter som rett og riktig?

4. Kongen ble av de fleste beskrevet som en snill og beskjeden mann. Selv mannen som stod fremst i å presse frem hans henrettelse – Maximillian Robespierre – hadde ingenting å utsette på kongen, og sa at han var «de fattiges venn». Men han sies også å ha vært svak overfor sin kones og hoffets innflytelse. Når nasjonalforsamlingen laget en konstitusjon som skulle lette bøndenes kår, nektet han å skrive under, og kalte inn militære styrker for å forberede et statskupp.

Hvorfor tror dere kongen lot seg påvirke så sterkt av hoffet og Marie Antoinette? Han var jo konge, hvorfor gjorde han ikke hva han selv trodde på, men heller det hans venner sa?

Har dere noen gang opplevd å bli presset av vennene deres til å gjøre ting dere egentlig ikke trodde var riktig? Er det vanskelig å gå mot sine venner? Kan man tape noe på å gjøre

det? Hva kan man i tilfelle tape? Kan man vinne noe på å gjøre det? Hva kan man i tilfelle vinne?